

دو زبانگی

جعفر دیناروند: عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد

توجه به اینکه زبان رسمی بسیار متفاوت با زبان محلی و مادری کودک است لذا مشکلات متعددی برای دانش آموز به وجود می‌آورد.

مشکلات ناشی از پدیده دوزبانگی مورد توجه مسئولان آموزش و پرورش قرار گرفته و لذا این وزارتخانه طی بخشنامه‌ای دستور تشکیل کلاسهای مخصوصی به نام کلاسهای دو زبانه را در تعدادی از مناطق مملکت صادر نموده و قبل از شروع سال تحصیلی جدید دانش آموزان را با زبان فارسی آشنا می‌نمایند.

شناخت پدیده دوزبانگی و اثرات مثبت و منفی آن بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان می‌تواند کمک موثری در رفع تنگناهای احتمالی ناشی از این پدیده باشد. این مقاله سعی دارد که از زوایای مختلف «دوزبانگی» را مورد بحث قرار دهد. در این مقاله، تعاریف متعدد دوزبانگی و اثرات آن مورد توجه قرار خواهد گرفت.

الف: «تعاریف»

دوزبانگی را از جنبه‌های مختلفی تعریف کرده‌اند. بعضی از متخصصین مهارت هم اندازه در دو زبان را مورد توجه قرار می‌دهند و لذا «فردی را دو زبانه می‌نامند که علاوه بر زبان اول خویش، دارای مهارتی هم اندازه در زبان دیگر باشد و این توانایی

و من آیات خلق السموات و الارض و اختلاف السننکم و الوانکم ان فی ذالک لآیات للعالمین (سوره الروم آیه ۲۲)
و یکی از آیات او خلقت آسمان‌ها و زمین و اختلاف زبانهای شما و رنگهایتان است که در اینها آیاتی است برای بینندگان.

مقدمه:

امروزه، در سطح جهان کشورهایی وجود دارند که در آنها دو یا چند زبان مختلف رایج بوده، اما تنها یکی از آن زبانها به عنوان «زبان مشترک» یا «رسمی» پذیرفته شده است و آموزش نیز براساس همان زبان رسمی صورت می‌پذیرد. اگر زبان کودک و زبان آموزش متفاوت باشد پدیده دوزبانگی به وجود می‌آید که در فرد می‌بایست علاوه بر زبان مادری خود، زبان دیگری را نیز بیاموزد، لذا کوششهای او برای کسب علم بیشتر از افراد تک‌زبانه می‌گردد.

ایران از جمله کشورهایی است که در آن پدیده دوزبانگی وجود دارد. در بسیاری از نقاط کور خانواده‌هایی زندگی می‌کنند که زبان تکلم آنها، «غیرفارسی» است. کودکان این نوع خانواده‌ها براساس الگوهای زبان مادری خویش یا دیگران ارتباط برقرار می‌نمایند. تمام کودکان واجب‌التعلیم در هنگام شروع به تحصیل با زبان فارسی آموزش می‌بینند، با

منظور از دوزبانگی تفاوت میان زبان مادری و زبان آموزش است و لذا دانش‌آموزی دوزبانه نامیده می‌شود که زبان تکلمی خانواده او «غیر فارسی» بوده، به طوری که وی حل مشکلات شخصی را از طریق آن زبان با پدر و مادر خود مطرح نموده باشد، لکن در مدرسه با زبان فارسی آموزش ببیند.

اثرات مثبت:

رونزات^۴ (۱۹۱۲)، از طریق بررسیهایی که انجام داد، به اثرات مثبت آن اشاره دارد و می‌گوید کودکی که در حال فراگیری تکلم به دو زبان است نه تنها آن زبانها را به آسانی یاد می‌گیرد بلکه در هر زبان به مهارت و اطمینان می‌رسد و لذا لیاقت نگهداری دو سیستم زبانی را در کنار هم و استعمال هر کدام از آنها را بر حسب طرف گفتگو و ترجمه مفاهیم از سیستمی به سیستم دیگر با کلماتی دیگر دارد.

لنرپولد^۵ (۱۹۳۹) در پژوهشهای خود به این نتیجه می‌رسد که کودک دوزبانه از موهبت خاصی برخوردار می‌شود و بر این باور است که کودک دوزبانه که برای هر شیئی دو واژه می‌شنود و آواز می‌گردد تا به محتوی و معنی واژه بیشتر از صورت آن توجه کند. او می‌گوید در دو زبانی مزیتی را می‌بینم که کودک را به جای گفتار طوطی‌وار به اندیشیدن وامی‌دارد.

«گروسین» دو زبانه بودن را یک ذخیره بزرگ برای کودک محسوب می‌دارد و معتقد است که کودک دوزبانه دارای یک آگاهی بهتر از زبانهای مختلف است و در یادگیری زبانهای جدید در موقعیت بهتری قرار دارد. «سیگوان» و «مکالی» معتقدند که چون فرد دوزبانه از دوزبان سود می‌جوید و در نتیجه دو ابزار ذهنی در اختیار دارد لذا از دوزبانه بودن، از زیاد توانایی بالقوه در فرد، به ذهن متبادر می‌شود.

اثرات منفی

بعضی از متخصصین و زبان‌شناسان به اثرات منفی دو زبانی اشاره دارند. دیولی^۶ و بورت^۷ در پژوهشی که در سال ۱۹۷۲ انجام دادند پس از بررسی و طبقه‌بندی انواع تداخل در رفتار زبانی کودکان دوزبانه آنها را با اشتباههای کودکان یک زبانه در جریان فراگیری زبان مادری مقایسه کردند و اثرات منفی

را داشته باشد که بتواند هر یک از آنها را به طور مساوی و در شرایطی همانند مورد استفاده قرار دهد»^۱

بعضی دیگر از متخصصین استعداد روان‌گویی در زبان دوم را معیار قرار می‌دهند و آن را به عنوان دو زبان گریبی مطرح می‌نمایند.^۲

از دیدگاههای دیگر دو زبانی می‌تواند به تفاوت زبان خانوادگی و زبان آموزش مربوط باشد از این نظر «کودک دوزبانه کودکی است که در خانواده تک زبانه بزرگ شده و هنگام شروع مدرسه با زبان دومی روبرو شود که زبان آموزش است و ممکن است زبان جامعه‌ای نیز باشد که در آن زندگی می‌کند»^۳ از آنچه که گذشت می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت زبان آموزش و زبان مادری، اساس تشکیل پدیده دوزبانی می‌باشد. این پدیده در اکثر کشورهای جهان، خصوصاً کشورهای که دارای مهاجرین دیگر کشورها هستند وجود دارد.

در این مقاله منظور از دوزبانی تفاوت میان زبان مادری و زبان آموزش است و لذا دانش‌آموزی دوزبانه نامیده می‌شود که زبان تکلمی خانواده او «غیر فارسی» بوده، به طوری که وی حل مشکلات شخصی را از طریق آن زبان با پدر و مادر خود مطرح نموده باشد، لکن در مدرسه با زبان فارسی آموزش ببیند.

اثرات دو زبانی

بین پژوهشگران و متخصصین تعلیم و تربیت در مورد اثرات دو زبانی روی کودکان از قدیم الایام تا کنون بحث‌های فراوانی وجود داشته است. بعضی معتقدند که دو زبانی اثرات منفی بر پیشرفت زبان، اهداف تربیتی، رشد شناختی و هوش می‌گذارد، بعضی دیگر بر این باورند که دو زبانی دارای اثرات مثبت بوده و اینکه کودک نه فقط در مدرسه دارای پیشرفت است بلکه همچنین دارای قابلیت شناختی و قدرت ابتکار بالایی می‌باشد (گروسین^۴، ۱۹۸۲)

۴- سیگوان و مک کی، آموزش و مسئله دو زبانی، ترجمه اصغر واقدی و دیگران، چاپ اول، تهران، انتشارات ادیب پور، ۱۳۶۹

۵- شفیعی، اصغر، بررسی میزان یادگیری زبان فارسی در دبستانهای آذربایجان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران، راهنما دکتر سلیم نیساری، ۱۳۵۰

۶- علایی، پوزان، تحقیق در باره زبان فارسی در سطوح مختلف مدارس دوزبانه و یک زبانه، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه تهران، راهنما دکتر سرمد، ۱۳۵۳
۷- فریاد، اکبر و دیگران، ناتوانیهای یادگیری، چاپ اول، تبریز، انتشارات نیما، ۱۳۶۹
۸- محمدزاده، اعظم، بررسی میزان مطالب اندوخته شده بر حسب نوع زبن و ماهیت مطالب ارائه شده، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم تربیتی، دانشگاه تهران، راهنما دکتر سرمد، ۱۳۶۵

۹- محی‌الدین، مهدی، ترک زبان بودن والدین و تأثیر آن در یادگیری خواندن و نوشتن کودکان، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم تربیتی دانشگاه تهران، راهنما دکتر سرمد، ۱۳۵۳

۱۰- نیلی پور، رضا، توانایی‌های دوزبانه شدن در کودکان و بزرگسالان، چاپ اول، اهواز، دانشگاه جندی شاپور، اهواز ۱۳۵۸

۱۱- والاس، جerald و دیگران، ناتوانیهای یادگیری، ترجمه تقی منشی طوسی، چاپ اول، مشهد، انتشارات آستان قدس، ۱۳۶۶

۱۲- هزاریان، علی، بررسی مشکلات دانش آموزان ترک - فارس در استان چهار محال و بختیاری، با همکاری واحد تحقیقات آموزش و پرورش چهار محال و بختیاری، ۱۳۷۰
۱۳- هومن، حیدرعلی، استنباط آماری در پژوهش رفتاری، چاپ اول، تهران، انتشارات دیبا، ۱۳۷۰

منابع خارجی

14- Ainley, J. and others, "High School Factors that in Fluenc Students To remain in School" Journal of Educational Research , Novem ber/ December, Vol , 85, No.21, P.69-79 , 1991.

15- Bernstein, B. "social class and linguistic Development: Atheory of social learnim", June 1958.

16- Grosjean, F. "life with two language. An introduction to Bilingualism." Harvard univer sity press , cambridge, Maqssachusetts and London, England , 1982.

17- Weinreich, u. "language in contact," 7ed Mouton the Hague, paris, 1953.

پی‌نوشت‌ها:

۱- سیگوان و مک کی، آموزش و مسئله دو زبانی، ترجمه اصغر واقدی و دیگران، چاپ اول، انتشارات ادیب پور، ۱۳۶۹، ص

۲- ستاری ژاد علی اکبر، فرهنگ علوم رفتاری، انتشارات امیرکبیر، چاپ اول، ۱۳۴۲، ص ۵۹

۳- آموزش و مسئله دوزبانی، ص

4- Gros Jean

5- RonJet

6- Leoplod

7- Dulay

8- Burt

9- Jain

10- Solinker

11- Jaspersent

۱۲- تاریخ حاصله از بررسی پایان‌نامه‌های دانشجویان در زمینه دو زبانی به دست آمده است این پایان‌نامه‌ها در بخش منابع مشخص شده‌اند.

آن را در کودکان دوزبانه گزارش دادند. مطالعات جین^۱ و مطالعات تطبیقی سلینگر^{۱۰} حاکی از تداخل در گفتار دوزبانه‌هاست جز پرنیت^{۱۱} (۱۹۲۲) معتقد است که کوشش کودک برای تسلط دو زبان به جای یک زبان به طور حتم، باعث کاهش قدرت او در یادگیری چیزهای دیگری خواهد شد که می‌بایست فرا گرفته شوند.

در تحقیقات انجام شده در ایران نیز به اثرات منفی پدیده دوزبانی روی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان اشاره شده است. در نتایج این نوع تحقیقات به موارد زیر برمی‌خوریم.

- دانش‌آموزان دوزبانه در مورد درک معنی و مفهوم کلمات مشکلات یادگیری فراوان داشته‌اند.

- در نوشتن شکل چاپی کلمات دارای مشکلات فراوان بوده‌اند.

- میزان افت تحصیلی دوزبانه از افراد عادی بیشتر بوده است.

- دوزبانه‌ها در دروس «قرائت فارسی» و املا افت بیشتری داشته‌اند.

- میزان ترک تحصیل دانش‌آموزان دوزبانه از دیگران بیشتر بوده است.

- مشکلات نوشتاری دانش‌آموزان دوزبانه خصوصاً در دوران اولیه تحصیل از دانش‌آموزان عادی بیشتر بوده است.^{۱۳}

بررسی پدیده دوزبانی از جهات مختلف می‌تواند صورت

پذیرد، از جمله می‌توان به رابطه میان «هوش و دوزبانی» و

«موضوعات درسی و دوزبانی» نیز اشاره نمود.

منابع فارسی

۱- بی‌بروش، مانفرد، زبان‌شناسی جدید، ترجمه محمدرضا باطنی، چاپ اول، تهران، انتشارات آگاه، ۱۳۵۵

۲- حاجی آقا، علی، ارتباط بین مسئله دو زبانی و آموزش و پرورش کودکان ابتدایی در استان کردستان، واحد تحقیق اداره کل آموزش و پرورش کردستان، ۷۱

۳- دیناروند، جعفر، بررسی و مقایسه میزان پیشرفت دانش‌آموزان دو زبانه با دانش‌آموزان عادی شهر شوش، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم تربیتی، دانشگاه تربیت مدرس تهران، راهنما دکتر خائف، ۱۳۷۳